Om beskattning av indexlån samt därmed sammanhängande skatterättsliga frågor

Av t. f. landskamreraren Rolf Bystedt

I slutet av januari månad innevarande år överlämnade värdesäkringskommittén till finansministern sitt betänkande angående värdesäkring av fordringar och därmed sammanhängande problem. Betänkandet (i två delar) har erhållit titeln "Indexlån" (SOU 1964:1 och 2).

Enligt utredningsdirektiven har kommittén bland annat haft att verkställa en systematisk genomgång av de konkreta problem som en eventuell indexreglering kunde väntas medföra på olika områden och därvid redovisa de för- och nackdelar som kunde vara förknippade med ett sådant system. Som exempel på dylika problem har nämnts den skatterättsliga behandlingen av värdesäkra lån och den ekonomiska innebörden av olika alternativ i detta avseende. I direktiven har särskilt framhållits att även realisationsvinstreglerna borde kunna upptagas till omprövning.[1]

Under utredningens gång har beskattningsfrågan kommit att inta en central ställning och har därför ingående diskuterats ur olika aspekter. Detta sammanhänger med att det alternativ som väljes för lösandet av denna fråga blir avgörande för den grad av värdesäkring som man genom införandet av indexlån vill uppnå.

Kommittén har inte ansett sig kunna i detalj ta ställning till alla i betänkandet förda resonemang rörande indexlåns egenskaper samt till de många ekonomiska och juridiska problem som där behandlats. I sina rekommendationer och förslag har kommittén emellertid bland annat uttalat, att argumenten mot indexlån ej sällan varit mindre väl underbyggda samt att behov finge anses föreligga av nya värdesäkra placeringsformer, varigenom spararna kunde beredas ökade möjligheter att värdesäkra sitt långsiktiga sparande. Indexlåns mest värdefulla egenskap har kommittén funnit vara, att dessa lån reducerar eller eliminerar det risktagande med avseende på det reala utfallet, som härrör ur osäkerheten om det framtida penningvärdet och som i annat fall torde vara ofrånkomligt vid långsiktiga finansiella placeringar.

Beträffande skattefrågans lösning har kommittén anfört följande.

De i avdelning II redovisade utredningarna har enligt kommitténs mening på ett övertygande sätt visat, att endast en nominalistisk beskattning av indexlån för närvarande kan ifrågakomma såsom generell lösning, om man vill undgå skattetekniska komplikationer. Denna utformning av beskattningen, som står i viss motsättning till själva värdesäkringstanken, har inte eftersträvats av kommittén utan nödvändiggöres av att nominalistisk beskattning är den i vårt skattesystem allenarådande principen. Kommittén vill dock i detta sammanhang hänvisa till möjligheten att övergå till en beskattning enligt reala principer av samtliga kapital-

[1] Se art. av prof. Mutén i detta häfte sid. 86.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

inkomster och kapitalvinster. Utredningarna i denna fråga, som redovisas i bilaga 1, visar dock att betydande praktiska svårigheter är förenade med en allmän real beskattning på dessa områden.

Den rekommenderade lösningen av indexlånens skattefråga innebär, att indextillägg är skattepliktig inkomst hos långivare resp. avdragsgill kostnad för låntagare. Indexlån får därmed sin största betydelse ur värdesäkringssynpunkt för skattefria eller lågt beskattade subjekt: i första hand skattefria stiftelser — med pensionsförsäkringsfonderna som ett väsentligt inslag — livförsäkringsbolagen i allmänhet och i viss utsträckning även hushåll. I det sistnämnda fallet avses personer, som antingen har små kapitalinkomster, varvid schablonavdraget kan ge hel skattebefrielse, eller vars kapitalinkomster beskattas enligt förhållandevis låga skattesatser. Den skatterättsliga förändring som krävs avser i första hand beskattningsförfarandet vid icke yrkesmässig avyttring eller annan icke yrkesmässig överlåtelse av indexlån vare sig förutsättningar för realisationsvinstbeskattning föreligger eller inte. I samtliga dessa fall måste indextillägg beskattas som inkomst av kapital.

Kommittén har även övervägt huruvida särskilda värdesäkringsavdrag, ägnade att befria indextillägg från beskattning, bör införas. Därvid har kommittén funnit att denna tanke visserligen är principiellt tilltalande men praktiskt sett alltför ohanterlig i förhållande till de resultat som uppnås. Däremot torde inga tekniska eller principiella hinder föreligga för att skattefrihet medges för indextillägg, som uppbärs av innehavare av vissa, särskilt angivna statliga indexlån.

Med hänsyn till kommitténs ovan refererade ställningstagande i skattefrågan kommer den fortsatta framställningen till största delen att uppehålla sig vid det beskattningsalternativ, som innebär att indexlån skall beskattas enligt den nominalistiska princip, på vilken det gällande skattesystemet är uppbyggt. Däremot kommer frågorna om en real beskattning av en viss typ av indexlån (reallån) samt om en allmän real beskattning av kapitalinkomster och kapitalvinster samt därmed sammanhängande spörsmål — exempelvis beträffande avskrivningssystemets utformning — att behandlas mera kortfattat.

Innan vi övergår till att behandla frågan om beskattning av indexlån kan det vara på sin plats att något beröra indexlånefrågans bakgrund samt klargöra vad som avses med beteckningarna *indexlån* samt *indextillägg* och *indexavdrag*.

Till belysande av indexlånefrågans bakgrund samt vad som avses med beteckningen indexlån må följande avsnitt ur betänkandets kapitel 1 återgivas.

I det moderna samhället har penningen kommit att inta en dominerande ställning inte bara som betalningsmedel utan även som *kontraktsenhet* vid avtal där det är fråga om ett byte mellan nutida och framtida prestationer, d. v. s. låneavtal i allmänhet. Medan äldre tiders samhällen kunde uppvisa en rik flora av olika slags kontraktsenheter, varvid de framtida prestationerna ofta skulle fullgöras i form av varor eller tjänster, har övergången till penninghushållning medfört en betydande standardisering i detta avseende.

Ingen torde ifrågasätta penningens överlägsenhet som betalningsmedel. För alla i ekonomiska transaktioner invecklade parter måste det sålunda framstå såsom mest ändamålsenligt att det byte i tiden av prestationer, som är innebörden av ett låneavtal, sker i form av pengar. Däremot har penningens tillförlitlighet såsom *värdemätare* av vid olika tidpunkter fullgjorda prestationer ofta ifrågasatts. I och med att penningenhetens köpkraft eller realvärde förändras till följd av fluktuationer i varupriserna uppstår risk för att avtal med penningen

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

som kontraktsenhet innebär ett byte av prestationer med olika innehåll, vilket i princip inte bör ha varit avtalsparternas mening. I lägen, när förtroendet för penningvärdets framtida stabilitet rubbats, måste slutandet av låneavtal ske under en viss osäkerhet angående den reala omfattningen av de förpliktelser, som låntagaren förbinder sig att infria.

Tanken har därför uppkommit — och vid olika tillfällen omsatts i handling — att långfristiga låneavtal bör kunna förses med en kontraktsenhet, som är en mera tillförlitlig värdemätare än penningen, medan de faktiska prestationerna fortfarande skulle fullgöras i pengar. Detta förutsätter att penningvärdets förändringar — d. v. s. förändringar i den allmänna varuprisnivån — kan på ett någorlunda tillfredsställande sätt beräknas och att innebörden av dessa beräkningar även accepteras av avtalsparterna. Dylika värdemätare existerar i de flesta utvecklade samhällen i form av olika slags prisnivåindex, beräknade och auktoriserade av statliga organ. Diskussionen har därför i huvudsak kommit att gälla det slag av värdelån, där kontraktsenheten är en köpkraftsenhet och låntagarens förpliktelser i förhållande till långivarens ursprungliga prestation bestäms av utvecklingen av ett visst indextal. Huvudargumentet för denna avtalskonstruktion, som i fortsättningen skall benämnas *indexlån* eller reallån, är således, att man därigenom kan uppnå en reduktion av osäkerheten rörande den realekonomiska innebörden av de framtida prestationer, som långivaren förväntar sig och låntagaren förbundit sig att tillhandahålla.

Ett indexlån regleras sålunda enligt en index som utvisar förändringar i den allmänna prisnivån och som därmed också registrerar penningvärdets förändringar.

Antag att två subjekt år 0 ingår ett indexlåneavtal enligt vilket låntagaren förbinder sig att vid lånetidens utgång år 10 inte endast återbetala det ursprungliga lånebeloppet utan även att utgiva full kompensation för penningvärdets fall enligt en viss angiven index. Om det ursprungliga lånebeloppet är 100.000 kronor samt index under lånetiden på grund av fallande penningvärde stigit från 100 till 140 skall låntagaren år 10 till långivaren erlägga 140.000 kronor. Skillnaden mellan det erlagda och det ursprungliga lånebeloppet benämnes *indextillägg* och utgör alltså i exemplet 40.000 kronor.

Med ett nominalistiskt betraktelsesätt är indextillägget att likställa med ränta samt utgör sålunda skattepliktig intäkt för långivaren och avdragsgill kostnad för låntagaren. Mätt i reala termer är däremot indextillägget att jämställa med amortering eller sålunda en del av kapitalskulden och skall därför varken beskattas som inkomst hos långivaren eller utgöra avdragsgill kostnad för låntagaren. Med ett realt betraktelsesätt har nämligen långivaren genom att han uppbär indextillägget inte åtnjutit någon real inkomst liksom låntagaren inte heller åsamkats någon real kostnad: han har ju endast återbetalat samma antal köpkraftsenheter som han lånat.

Vid stigande penningvärde och fallande index kommer indextillägget att ersättas av ett *indexavdrag*. Om sålunda index i det tidigare återgivna exemplet — i stället för att stiga — skulle ha sjunkit från 100 till 90 samt indexklausulen varit avfattad på ett sådant sätt, att hänsyn skall tagas även till fallande index ("nedåtriktad" indexklausul), skulle låntagaren ha fullgjort sina skyldigheter enligt låneavtalet om han år 10 till långiva ren erlagt 90.000 kronor. Skillnaden mellan det ursprungliga och det återbetalade beloppet eller sålunda 10.000 kronor har benämnts indexavdrag. Vid en nominalistisk beskattning bör detta belopp följd-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

riktigt utgöra avdragsgill kostnad för långivaren samt skattepliktig intäkt för låntagaren. Med ett realt betraktelsesätt skall däremot det belopp, vartill indexavdraget uppgår, inte påverka vare sig långivarens eller låntagarens inkomstbeskattning, eftersom det inte utgör någon real kostnad för långivaren eller real inkomst för låntagaren.

Av indexlån finnes flera olika typer. Man talar sålunda om obegränsade indexlån, partiella indexlån, indexlån med "tak" och med "golv" samt indexlån med kapitaliserat indextillägg och med årlig utbetalning av indextillägget. Vidare finns lån med specialindex, vinstandelslån (s. k. participating debentures) m. fl. I dessa avseenden hänvisas till kapitel 3 i betänkandet.

Den typ av indexlån, som i betänkandet huvudsakligen varit föremål för studium, är s. k. obegränsade reallån. Därmed avses kontrakt, vars värdeenhet utgöres av en allmän köpkraftsenhet, som tillämpas utan begränsningar. I praktiken åstadkommes detta genom att kapitalbelopp och ränta omräknas med hjälp av en allmän prisnivåindex (t. ex. konsumentprisindex). Beträffande annuitetslån blir annuiteten i dess helhet indexreglerad.

I denna framställning avses med indexlån obegränsade reallån (med kapitaliserat indextillägg) såvida inte annat framgår av sammanhanget. Det är nämligen huvudsakligen indexlån med kapitaliserat indextillägg som ger upphov till de problemställningar som i det följande beröres. För indexlån med nominalt fixerat kapitalbelopp och årlig utbetalning av indextillägget (indexlån med "tilläggsränta") torde däremot beskattningsfrågorna inte behöva vålla några större svårigheter.

Vidare antas i framställningen — om annat ej angives — att penningvärdet sjunker (index stiger). Vi kommer sålunda att så gott som uteslutande behandla frågan om *indextilläggens* behandling i skattehänseende.

Slutligen bör framhållas att prisbildningen (räntan) på indexlån enligt vad som framgår av betänkandet kommer att röna inverkan av beskattningsreglernas utformning. Frågan om räntebildningen vid olika beskattningsalternativ kommer emellertid inte att här upptagas till närmare behandling.

I. Nominalistisk beskattning av indexlån

Gällande beskattningssystem grundar sig på en nominalistisk princip: "en krona är en krona" oavsett penningvärdeförändringar. Till följd härav beskattas hela den nominala räntan på ett penninglån (nominallån) även om en del av denna ränta kan betraktas som ersättning för fallande penningvärde. (I detta sammanhang bortses från det skattefria avdraget vid beräkning av inkomst av kapital).

Vid indexlån och fallande penningvärde kan man förvänta, att räntan på indexlån blir lägre än räntan på penninglån. Räntan på ett penninglån kommer sålunda vid ett indexlån att motsvaras av dels en lägre ränta och dels ett till storleken inte med visshet känt indextillägg. Om därför räntan på ett penninglån är 6 % kan det antas att räntan på ett indexlån vid nominalistisk beskattning blir c:a 2 % om man allmänt räknar med en genomsnittlig årlig prisstegring (= indextillägg) av c:a 4 %. I ett nominalis-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

tiskt skattesystem är det därför naturligt att jämställa indextillägget med ränta. Indextillägget blir då skattepliktig intäkt för långivaren och avdragsgill kostnad för låntagaren. Härav följer att indexlånens huvudsyfte att åstadkomma värdesäkring åt finansiella kontrakt inte kommer till sin fulla rätt i ett på nominalistisk grund uppbyggt skattesystem även om säkerheten blir större än vid penninglån.

1. *Gällande rätt*

Skattelagstiftningen innehåller inga uttryckliga bestämmelser om den skattemässiga behandlingen av indextillägg. Detta kan bero på den hittills ringa förekomsten av lån med indexklausul. Tre utslag i regeringsrätten föreligger dock.

RÅ 1943 ref. 19. Låntagare har vid inkomsttaxering ansetts berättigad till avdrag för belopp, som i samband med låns återbetalning utöver lånets nominella belopp utbetalts på grund av penningvärdets fall under lånetiden.

RÅ 1943 not. Fi 379. Långivaren har samtidigt såsom för inkomst av kapital beskattats för motsvarande ersättning.

Riksskattenämndens meddelande 1953 nr 5:4. Regeringsrätten har förklarat, att vad innehavare av indexreglerade förlagsbevis i ett av Kooperativa förbundet utgivet förlagslån vid lånets *inlösen* kunde komma att uppbära såsom ersättning för penningvärdets fall skulle utgöra skattepliktig intäkt jämväl i det fall att förlagsbevisen innehafts under minst fem år. Däremot har frågan i vad mån skattsskyldighet skulle ha förelegat för sådan ersättning, därest förlagsbevisen före inlösningstidpunkten *avyttrats* efter en innehavstid av minst fem år, inte varit föremål för regeringsrättens prövning. Riksskattenämnden hade i sistberörda avseende funnit skatteplikt inte föreligga. I denna del överklagades inte riksskattenämndens förhandsbesked.

Det får sålunda anses vara klarlagt, att indextillägg vid *inlösen* av indexlån utgör skattepliktig intäkt resp. avdragsgill kostnad. Däremot är frågan, hur man i beskattningshänseende skall förfara, då ett indexlån före inlösningstidpunkten *avyttras*, något oklar.

Till en början må då framhållas att det i ovan refererade avgöranden inte i något fall var fråga om skattesubjekt som driver yrkesmässig handel med värdepapper. Det uppburna resp. utgivna indextillägget har därför uppenbarligen jämställts med ränta. Även om vederbörande skattskyldiga bedrivit handel med värdepapper skulle emellertid ifrågavarande vid lånets inlösen utgående indextillägg ha utgjort skattepliktig intäkt, dock inte intäkt av kapital utan intäkt av rörelse. Detta innebär att skatteplikt oberoende av innehavstidens längd skulle ha inträtt även om värdehandlingen försålts före inlösningstillfället till belopp överstigande det skattemässigt bokförda värdet. Däremot saknas ett definitivt avgörande beträffande den skatterättsliga behandlingen då ett skattesubjekt, som inte driver handel med värdepapper, före inlösningstidpunkten avyttrar en indexreglerad värdehandling. Om värdehandlingen avyttras inom fem år kommer dock uppkommen vinst att beskattas som realisationsvinst, om även eljest gällande villkor för sådan beskattning föreligger. Däremot torde beskattning inte komma att ske om innehavstiden överstiger fem år. I detta avseende överklagades inte riksskattenämndens förhandsbesked. Det kan anmärkas att nämndens ledamöter i denna del var eniga samt att vederbörande taxeringsintendent uppenbarligen inte ansåg skäl föreligga att få frågan prövad i högsta instans.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

2. *Beskattningsfrågor vid överlåtelse av indexlån*

Av ovanstående framgår att indextillägg vid *avyttring* av indexlån torde komma att beskattas endast om förutsättningar för realisationsvinstbeskattning föreligger eller lånet utgör omsättningstillgång i förvärvskällan rörelse. I andra fall än de nyss nämnda kan sålunda en skattskyldig omedelbart före inlösningstidpunkten avyttra hela sitt innehav av indexreglerade värdehandlingar utan att inkomstbeskattning äger rum. Om värdehandlingarna behållits över nämnda tidpunkt skulle däremot indextillägget ha beskattats till sitt fulla belopp. En dylik olikhet vid beskattningen måste betecknas som otillfredsställande. Det torde inte heller möta några svårigheter att före inlösningstidpunkten avyttra ifrågavarande värdehandlingar. De kan exempelvis avyttras till en bank, varvid banken såsom för inkomst av rörelse kommer att beskattas endast för skillnaden mellan inlösningsbeloppet och inköpspriset. Denna skillnad blir allt mindre ju närmare i tiden inlösningstidpunkten infaller. Härigenom kan alltså indextillägget i praktiken bli skattefritt för såväl säljaren som köparen. Man kan också förfara på det sättet att indexlånet avyttras till ett skattefritt subjekt, varigenom säljaren även i detta fall utan skattepåföljd kan tillgodogöra sig indextilläggets fulla värde eller i varje fall större delen därav. Härmed torde fältet vara fritt för spekulativa affärer med indexlån i syfte att undgå beskattning för indextillägg.

För att omöjliggöra sådana förfaranden har i betänkandet föreslagits att indextillägg även vid avyttring av indexlån skall beskattas som inkomst av kapital. Detta måste bland annat leda till att reglerna för beskattning av realisationsvinst såvitt gäller indexlån kommer att undergå vissa förändringar.

Principen är således den, att indextillägg alltid skall beskattas som intäkt av kapital i de fall då det inte kan hänföras till intäkt av rörelse. I tekniskt avseende innebär förfarandet i korthet att det under innehavstiden upplupna indextillägget fastställes till sitt belopp och utbrytes från den i samband med försäljningen uppkomna vinsten i övrigt, varefter det upplupna indextillägget oavkortat beskattas som intäkt av kapital. Den kvarstående vinsten kommer då att utgöra real vinst, vilken blir föremål för beskattning endast i den mån realisationsvinstreglerna är tillämpliga.

Förfarandet torde lättast klargöras genom ett exempel.

Antag att A. år 0 till parikurs inköper en indexobligation lydande å 1000 kronor, vilket belopp alltså motsvarar inköpspriset. Indextalet förutsättes vid denna tidpunkt vara 100. Efter något mer än fyra år säljer A. obligationen till B. för 1100 kronor. Eftersom indextalet vid försäljningstillfället antas vara 110 innebär detta, att obligationen sålts till en kurs som helt följt index. Det under innehavstiden upplupna indextillägget utgör 1100 — 1000 = 100 kronor. Detta belopp beskattas hos A. inte som realisationsvinst utan som inkomst av kapital. Enligt gällande rätt skulle — med bortseende från provisions- och stämpelkostnader m. m. — en realisationsvinst å 100 kronor ha uppkommit. Då innehavstiden överstiger fyra år kommer emellertid endast 25 % därav eller 25 kronor att utgöra skattepliktig realisationsvinst. Det antas nu ytterligare att B. år 10 av-

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

yttrar obligationen till C. för 1200 kronor. Index har då ytterligare stigit till 130. Detta innebär att obligationens indexreglerade värde (parikurs) är 1300 kronor. Obligationen har alltså sålts till en marknadskurs som understiger den som föranledes av penningvärdeutvecklingen. Vid försäljningstillfället upplupet indextillägg för B. utgör 1300 — 1100 = 200 kronor. Detta belopp beskattas som inkomst av kapital. Härefter kvarstående skillnad mellan marknadskursen vid försäljningen och vid inköpet uppgår till 1200 — 1100 — 200 = —100 kronor. En real kapitalförlust å 100 kronor har alltså uppkommit. Enligt gällande rätt uppkommer däremot en kapitalvinst å 1200 — 1100 = 100 kronor, vilken emellertid inte beskattas eftersom B:s innehavstid överstiger fem år. Det under innehavstiden upplupna indextillägget å 200 kronor kommer sålunda enligt gällande rätt att helt undgå beskattning.

Av exemplen torde framgå att beskattningen av de under innehavstiden upplupna indextilläggen blir effektiv, om dessa beskattas som inkomst av kapital. Detta innebär å andra sidan att vid fallande penningvärde en skärpt beskattning av indexlån inträder i förhållande till gällande rätt. Denna konsekvens torde emellertid vara ofrånkomlig, om man vill upprätthålla principen att indextillägg oavkortat skall beskattas som inkomst av kapital vare sig ett indexlån inlöses eller avyttras.

Vid *benefika överlåtelser* av indexlån uppkommer särskilda beskattningsproblem, vilket sammanhänger med att någon utbetalning av indextillägg då inte äger rum. Om man emellertid vill upprätthålla principen att indextillägg oavsett fångets art och innehavstidens längd skall utgöra skattepliktig inkomst kan man inte gärna undgå att i förevarande avseende träffa ett avgörande. Fråga uppkommer därvid vem som skall drabbas av beskattningsåtgärden eller sålunda vid vilken tidpunkt denna skall äga rum. Endast två alternativ synes kunna komma i fråga: *antingen* uppskjutes beskattningen till dess indexlånet avyttras eller inlöses *eller* också sker i samband med varje överlåtelse — benefik eller onerös — en fortlöpande beskattning av upplupna indextillägg. I det förra fallet kommer *mottagaren* men i det senare fallet *överlåtaren* att beskattas.

Om det första alternativet tillämpas kan en innehavare av ett indexlån omedelbart före inlösningstidpunkten genom gåva överlåta lånet på ett skattefritt subjekt utan att beskattning av indextillägget sålunda någonsin inträder. Beskattning kan också undgås genom att indexlån som gåva överlåtes på minderåriga barn, som inte åtnjuter inkomst av sådan storlek att skatteplikt inträder. Mot det första alternativet talar också den omständigheten, att en beskattning av upplupna indextillägg endast i samband med avyttring eller inlösen medför att det kan bli svårt att utröna det ingångsvärde, som skall avräknas från det vid avyttrings- eller inlösningstillfället upplupna indextillägget. Om sålunda exempelvis ett flertal gåvotransaktioner verkställts under tiden mellan två försäljningar, som ägt rum med ett tidsintervall av kanske 10—12 år, inses lätt att betydande svårigheter kan uppstå då det gäller att utröna det aktuella ingångsvärdet. Härigenom kommer också inkomstbeskattningens kontinuitet att brytas till följd av benefika transaktioner. I betänkandet har därför uttalats att övervägande skäl synes tala för att

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

varje överlåtare, oberoende av om överlåtelsen har onerös eller benefik karaktär, beskattas för det indextillägg som upplupit under hans innehavstid. Denna ståndpunkt kan också motiveras med att ett skattesubjekt, som genom gåva överlåter ett indexlån, härigenom förfogar över den avkastning som indextillägget representerar.

Den föregående framställningen har uteslutande tagit sikte på indexlån med kapitaliserande indextillägg eller alltså sådana lån där indextillägget av låntagaren utbetalas vid lånetidens slut. För indexlån med *årlig utbetalning av indextillägget* uppkommer inte de tidigare angivna beskattningsproblemen. Beträffande sistnämnda typ av indexlån blir beskattningsförfarandet såtillvida annorlunda som säljaren eller den benefike överlåtaren endast kan beskattas för indextillägg som enligt index upplupit under det beskattningsår, då överlåtelsen ägt rum. För tidigare beskattningsår upplupna och utbetalade indextillägg har nämligen redan blivit beskattade.

3. *Tidpunkt för den skattemässiga redovisningen av indextillägg*

Denna fråga har i betänkandet blivit belyst med utgångspunkt från gällande bestämmelser om kontantmässig redovisning, å ena sidan, samt bokföringsmässig redovisning, å andra sidan. Beträffande den bokföringsmässiga redovisningen har det jämväl befunnits erforderligt att lämna en redogörelse för de principer, som tillämpas vid bokföringsmässig värdering av tillgångar och skulder samt vid redovisning av intäkter och kostnader i räkenskaperna, samt hur dessa principer kan antas komma att verka med avseende på indexlån.

Man kommer här in på frågan om tillämpning av "lägsta värdets princip" resp. " högsta värdets princip".

Vid värdering av omsättningstillgångar tillämpas vanligen "lägsta värdets princip". Denna princip innebär att dylika tillgångar skall upptagas till det lägsta av anskaffningsvärdet eller verkliga värdet. Tillämpad på indexlån skulle denna princip innebära, att en fortskridande penningvärdeförsämring (stigande index) ej kan beaktas vid värdering av indexlån. Härigenom kommer alltså upplupna indextillägg inte att bli beskattade förrän vid inlösningstidpunkten eller då lånet eljest realiseras, exempelvis genom en avyttring. Vid stigande penningvärde (fallande index) kommer däremot "lägsta värdets princip" att medföra skyldighet att verkställa en härav betingad nedskrivning.

I fråga om skulder torde man i förekommande fall tillämpa "högsta värdets princip", exempelvis beträffande skuld i utländskt mynt. Denna princip innebär att det högsta av "kostnadsvärdet", dvs. skuldens värde vid dess uppkomst, samt verkliga värdet vid bokslutstidpunkten blir avgörande för till vilket belopp en skuld bör bokföras. Om denna princip tillämpas på en indexreglerad skuld kommer fallande penningvärde (stigande index) att medföra rätt till uppskrivning av skulden, varigenom upplupna indextillägg för varje år skulle komma att utgöra avdragsgill kostnad under förutsättning att en dylik uppskrivning även i beskattningshänseende tillåtes. Vid stigande penningvärde (fallande index) kommer däremot en nedskrivning av skulden att medföra en icke realiserad vinst, vilket skulle innebära ett frångående av den angivna principen för värdering av skulder.

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

I beskattningsavseende blir frågan om indextillägg skall beskattas först när utbetalning sker eller om beskattningsåtgärder årligen skall vidtagas och sålunda avse upplupna men icke utbetalade indextillägg. Var och en av de angivna metoderna har sina fördelar och nackdelar.

En tillämpning av kontantprincipen innebär fördelar bland annat såtillvida som beskattningsåtgärderna kommer att hänföra sig endast till de beskattningsår, då indexlån inlöses eller eljest realiseras. Härigenom inträder inte den likviditetspåfrestning och ränteförlust som kan uppkomma, om långivaren har att erlägga skatt för upplupna men icke utbetalade indextillägg. Några beskattningsproblem torde inte heller uppkomma för det fall att index ömsom skulle stiga och ömsom falla. Kontantprincipen medför emellertid också nackdelar. Sålunda kan den totala skatten på ett under hela lånetiden kumulerat indextillägg till följd av skatteprogressionen bli högre än om skatt för varje år uttages på det under året upplupna indextillägget. Förordningen angående beräkning av statlig inkomstskatt för ackumulerad inkomst erbjuder emellertid vissa möjligheter att mildra progressionens verkningar.

Metoden med skatteplikt resp. avdragsrätt för upplupna indextillägg medför en jämnare beskattning än vad som blir fallet vid tillämpning av kontantprincipen. Vidare kan schablonavdraget under inkomst av kapital årligen avräknas från en i samma förvärvskälla redovisad intäkt av upplupna indextillägg. För en låntagare innebär det givetvis väsentliga fördelar att varje år erhålla avdrag för upplupna indextillägg eller sålunda för kostnader som inte motsvaras av några verkliga utgifter. Å andra sidan kan en betydande likviditetspåfrestning inträda för det beskattningsår, under vilket det för lånetiden kumulerade indextillägget skall erläggas. Låntagaren har nämligen vid denna tidpunkt redan medgivits avdrag för tidigare upplupna indextillägg och det blir sålunda endast det under inlösningsåret upplupna indextillägget som då utgör avdragsgill kostnad.

Det bör i detta sammanhang framhållas att metoden med skatteplikt resp. avdragsrätt för upplupna indextillägg i och för sig inte innebär redovisning enligt bokföringsmässiga grunder. Såsom framgår av vad som tidigare anförts kan en sådan metod tvärt om medföra betydande avsteg från gällande balansvärderingsprinciper. Sålunda kommer exempelvis en uppskrivning av ett indexlån på grund av stigande index att för en långivare innebära redovisning och beskattning av en icke realiserad inkomst eller vinst.

I betänkandet har i fråga om tidpunkten för den skattemässiga redovisningen av indextillägg föreslagits följande.

1) I förvärvskälla, för vilken kontantprincipen gäller, skall denna princip tillämpas av såväl långivare som låntagare. Beskattningsåtgärderna kommer då att hänföra sig till det beskattningsår, under vilket indexlånet inlösts eller överlåtits.

2) Banker och försäkringsföretag skall tillämpa metoden med skatteplikt resp. avdragsrätt för upplupna indextillägg.

3) Övriga skattesubjekt med bokföringsmässig redovisning skall som långivare beskattas enligt kontantprincipen men som låntagare under vissa villkor medges avdrag för upplupna indextillägg i förvärvskällorna rörelse och sådan

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

jordbruksfastighet, varav inkomsten redovisas enligt bokföringsmässiga grunder.

I sistnämnda fall uppkommer bristande kongruens mellan långivares och låntagares beskattning och denna inkongruens kan utnyttjas för vinnande av obehöriga skattelättnader. På grund härav bör rätten till avdrag för upplupna indextillägg göras beroende av en i varje särskilt fall av vederbörande taxeringsmyndighet verkställd prövning. Om den skattskyldige uppträder som både långivare och låntagare bör vidare avdrag för upplupet indextillägg inte medges på så stor del av den indexreglerade skulden som motsvaras av en samtidigt innehavd indexbunden fordran, oavsett i vilken förvärvskälla denna fordran utgör tillgång.

4. *Reciprocitetsprincipen vid beskattning av indexlån*

Reciprocitetsprincipen innebär som bekant en strävan att tillse att ett belopp, som är avdragsgill kostnad för en utbetalande skattskyldig, skall utgöra skattepliktig intäkt hos mottagaren samt att, om avdragsrätt inte föreligger för utgivaren, mottagaren inte heller skall beskattas för erhållet belopp. Med tillämpning av reciprocitetsprincipen skall alltså indextillägg få avdragas av låntagaren om det beskattas hos långivaren.

I fråga om en viss typ av värdelån — s. k. vinstandelslån — kan man emellertid med fog ifrågasätta om reciprocitetsprincipen genomgående skall tillämpas. Dessa lån utmärkes därav att de anknyter till det ekonomiska resultatet av låntagarens rörelse och grundar sig alltså inte på några officiellt fastställda indextal eller liknande. "Indextillägget" på ett vinstandelslån kommer därför att vara nära besläktat med aktieutdelning, vilken utdelning med tillämpning av principen om dubbelbeskattning av aktiebolagens vinster utgör en icke avdragsgill kostnad.

Vinstandelslånen har inte något direkt samband med behovet av värdesäkra placeringsformer. Ur vissa synpunkter torde emellertid vinstandelslån vara en låneform som kan te sig ändamålsenlig för såväl låntagare som långivare.

En form av vinstandelslån är s. k. participating debentures. För dessa tillämpas — förutom fast ränta — en rörlig ränta som står i viss relation till aktieutdelningen. I ett av 1928 års bolagsskatteberedning avgivet betänkande föreslog beredningen, att den rörliga delen av räntan på participating debentures skulle jämställas med aktieutdelning och sålunda i beskattningshänseende utgöra icke avdragsgill kostnad för låntagaren. Detta förslag har hittills inte föranlett lagstiftningsåtgärd.

Rättsläget är sålunda oklart i vad mån avdragsrätt för indextillägg skall tillkomma låntagare som emitterar vinstandelslån. I kommitténs betänkande har därför uttalats att denna oklarhet genom särskilt stadgande bör undanröjas.

5. *Värdesäkringsavdrag*

Anledningen till att frågan om värdesäkringsavdrag upptagits till behandling inom kommittén har varit, att det befunnits önskvärt att undersöka, vilka möjligheter som kunde finnas att genom medgivande av värdesäkringsavdrag från beskattning fritaga indextillägg på indexlån av *viss begränsad storlek*. Härigenom skulle man alltså åstadkomma att sådana till sin storlek begränsade kapitalplaceringar under hela lånetiden behöll sitt

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26

reala värde. Värdesäkringsavdraget tar alltså närmast sikte på de s. k. småsparar-nas behov av värdesäkra och av beskattningen oberoende placeringsformer. Som arbetshypotes har antagits, att dessa kapitalplaceringar skall vara av storleksordningen högst 10.000 kronor för ensamstående och högst 20.000 kronor för gift och därmed jämställd skattskyldig.

För att ett värdesäkringsavdrag skall kunna fylla sin avsedda funktion bör det i princip vara så konstruerat, att den reala storleken av det belopp, som skall värdesäkras, blir helt oberoende av en högre eller lägre grad av inflation.

Värdesäkringsavdraget har — liksom det nuvarande extra avdraget vid beräkning av inkomst av kapital — ansetts böra tillkomma endast fysisk person i den mån indextillägg redovisas som intäkt av kapital. Avdraget får inte ge upphov till underskott vid taxeringen. Det har ansetts böra ankomma på Kungl. Maj:t att på grundval av en allmän prisnivåindex — t. ex. konsumentprisindex — till varje års taxering fastställa det maximala värdesäkringsavdragets storlek. Vidare har rätten till värdesäkringsavdrag direkt anknutits till endast *en* typ av indexlån, nämligen sådana indexlån som regleras enligt samma index som avdraget.

Då värdesäkringsavdraget är avsett att årligen få utnyttjas kommer detta avdrag att fylla sin funktion beträffande indexlån med årligen utbetalade indextillägg, exempelvis indextillägg som gottskrives inlåningsräkning i bank per den 31/12 varje år. För lån med kapitaliserade indextillägg kan man däremot i princip inte tillämpa ett system med årliga värdesäkringsavdrag, om kontantprincipen enligt vad tidigare sagts skall tillämpas.

För att kunna fritaga ett kapitaliserat (kumulerat) indextillägg från beskattning måste man därför använda sig av en metod med "kumulerade värdesäkringsavdrag". En dylik metod har emellertid befunnits medföra så betydande svårigheter vid den praktiska tillämpningen att den inte kunnat förordas.

Man har inom kommittén också diskuterat en metod med "balanserade värdesäkringsavdrag". Inte heller denna metod har ansetts kunna genomföras, eftersom den i praktiken skulle bli alltför svårhanterlig. Metoden innebär i korthet att icke utnyttjade avdrag år från år balanseras till dess det sålunda uppkomna "tillgodohavandet" kan avräknas från det vid inlösningstidpunkten eller tidigare uppburna indextillägget.

Resultatet av den verkställda undersökningen har sålunda blivit, att möjligheterna att i skattelagstiftningen införa ett system med värdesäkringsavdrag måste betraktas som små såvitt gäller indexlån med kapitaliserade indextillägg.

Även andra omständigheter än de taxeringstekniska svårigheterna talar mot införandet av värdesäkringsavdrag. Det framhålles sålunda i betänkandet att en icke avsedd skattelindring kan vinnas genom att en skattskyldig samtidigt uppträder som långivare och låntagare. Vidare kan det antas att systemet med värdesäkringsavdrag endast till en början kommer att verka stimulerande på benägenheten att verkställa placeringar i form av indexlån, eftersom förmånen att få utnyttja värdesäkringsavdraget försvinner sedan den enskildes placeringar nått fastställt maximum.

Slutligen kan nämnas att även frågan om införandet av ett schablonmässigt värdesäkringsavdrag kortfattat berörts i betänkandet. *Forts. i nästa nummer.*

Open access från www.skattenytt.se, 2026-11-07 17:22:26